

**ИЖТИМОЙ-МАИШИЙ ИНФРАСТРУКТУРАЛАРНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА ЭЪТИБОРГА ОЛИНМАГАН ОМИЛЛАР (СОВЕТ
ДАВРИДА).**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.061>

Носиров Бунёд,

*Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент. Мирзо Улугбек номидаги
Ўзбекистон Миллий университети Жиззах филиали.*

Аннотация. Мақолада муаллиф томонидан Ўзбекистонда совет ҳукумати даврида ижтимоий-маиший инфраструктура муассасаларининг фаолияти, шаклланиши, ривожланиши ҳамда фаолиятида мавжуд бўлган баъзи муаммоларнинг аҳоли кундалик ҳаётида акс этгани ёритилган.

Калит сўзлар: совет ҳокимияти, ижтимоий-маиший, инфраструктура, соҳа, маиший хизмат, умумий оқатланиш, аҳоли, иттифоқ.

**ФАКТОРЫ, НЕ УЧИТЫВАЕМЫЕ ПРИ РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНО-
БЫТОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ (В СОВЕТСКОЕ ВРЕМЯ).**

Носиров Бунёд,

Доктор философии (PhD) по историческим наукам, доцент.

*Джиззакский филиал Национального университета Узбекистана имени Мирзо
Улугбека.*

Аннотация. Автор статьи освещает отражение некоторых проблем, существующих в деятельности, становлении, развитии и деятельности институтов социально-бытовой инфраструктуры в период советской власти в Узбекистане в повседневной жизни населения.

Ключевые слова: советская власть, социально-бытовое хозяйство, инфраструктура, сфера, бытовое обслуживание, общее обоснование, население, Союз.

**FACTORS THAT WERE NOT TAKEN INTO ACCOUNT IN THE IV
INTRODUCTION OF SOCIO-HOUSEHOLD INFRASTRUCTURES (IN SOVIET
TIMES).**

Nosirov Bunyod,

Doctor of Philosophy (PhD) in historical sciences.

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek.

Abstract. The author of the article covers the reflection of some problems existing in the activity, formation, development and activity of socio-household infrastructure institutions in the period of Soviet government in Uzbekistan in the daily life of the population.

Keywords: Soviet power, socio-household, infrastructure, sphere, household service, general justification, population, Union.

Кириш. Айтиш жоизки, истиқлол туфайли ўзбек халқининг кўп асрлик бой тарихий, илмий, маданий, маънавий ва диний меросини ўрганиш ҳамда ундан халқнинг бебаҳо мулки сифатида фойдаланишга кенг йўл очилди. Илм-фанда эса турли тарихий манбаларни ўрганиб, таҳлил қилиш, танқидий баҳолаш, тўғри талқин қилиш ва тарихимизнинг ҳаққоний ва тўлиқ манзарасини очишга кенг имконият яратилди. Зеро, истибдод йилларида ҳукмрон мафкура гоёларининг устиворлиги ўзбек маънавияти, урф-одаглари ва қадриятларининг ҳар жиҳатдан камситилишига олиб келди.

Аҳолининг маиший турмуш шароитини яхшилашда ўзбек халқининг қадимдан сеvimли, дардлашадиган, суҳбат қурадиган маскан-чойхоналарнинг ўзига хос ўрни бор. XX асрнинг 30 йиллардаёқ чойхоналарда турли мавзуларда маърузаларни ташкил қилиш, газета ва журналларни ўқиш ишлар кенг кўламда олиб борилган.

Совет ҳокимияти ўз ғояларини аҳолига сингдиришда улар учун узоқ даврдан буён анъанавий бўлган чойхоналардан усталик билан фойдаланишга ҳаракат қилган. Уларда турли мавзуларда маърузалар ўтказиш, газета ва журналларни ўқиш ишлари кенг кўламда олиб борилган. Қизил чойхоналарни жадал суръатлар билан ўсиши натижасида, 1937 йил республикада уларни сони 3437 тани ташкил этган. Шу ўринда Бухоро вилоятида -700 та бўлган. Бухоро вилоятидаги қизил чойхоналарда бир йилда 4176 та маъруза ва нутқлар ўқилган, 445 та спектакльлар, 482 та кино сеанслар ҳамда 126 та ташаббускор тўғараклар фаолият олиб боришган. 47 та қизил чойхонада 109 та тўғараклар ташкил этилиб, бу тўғаракларга 2652 нафар кишилар жалб қилинганлар. 1939 йил 1 январ ҳолатида, Ўзбекистондаги қизил чойхоналар сони 4073 тани ташкил этди[1].

Совет даврида умумий овқатланиш тизими таркибида фабрика-ошхона, тайёрлов, ошхоналар, уй ошхоналари, ресторанлар, чойхоналар, кафе, тамаддихоналар ва буфетлар фаолият юритишар эди. Уларнинг бир қисми иш ва ўқиш жойларида аҳолига хизмат кўрсатиб, таомларни тайёрлаш учун ҳаражатларнинг маълум қисми ўша ташкилотлар, муассасалар ва ўқув юртлари зиммасида бўлар эди[3].

Умумий овқатланишнинг оммавий ривожланишида тармоқда юқори механизациялашган муассасалар ташкил этиш, уларни тайёр ва ярим маҳсулотлар, консервали ҳамда музлатилган тайёр таомлар билан таъминлаш муҳим аҳамият касб этди[3].

Адабиётлар шарҳи. 1942 йил Самарқанд вилоят компартия раҳбариятига шаҳар худудида жойлашган Ўзбекистон Қишлоқ хўжалик институти, Москва Зоотехниклик институти, Москва Режалаштириш институти ва К.А.Тимирязев номидаги Москва Қишлоқ хўжалиги Академияси маъмурияти мурожаат қилиб, ушбу олий ўқув юртлари талабалари учун (1400 нафар) хизмат кўрсатаётган №41 марказлашган ошхона маҳсулотлар билан таъминоти қониқарсиз аҳволда эканлиги, бунинг оқибатида ошхона керакли маҳсулотларни бозорлардан ўзлари сотиб олишаётганлиги бу эса ўз навбатида таомларнинг жуда қимматлигига олиб келганлигини маълум қилишган. Шунингдек, кўпгина талабалар умуман степендия олмаслиги, степендия олаётган талабалар ҳам бу ошхонада таом истеъмол қилишга қодир эмаслигини маълум қилишган[7].

Бундан ташқари, умумий овқатланиш трестига қарашли бўлган ошхона ва ресторанлар фаолияти Самарқанд шаҳар кенгаши депутатлари томонидан кўздан кечирилганда, уларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан ёмон даражада таъминланганлиги, мижозларга хизмат кўрсатишда тарелка, қошиқ, пичоқ ва бошқа жиҳозларни етишмаслиги, мижозлар томонидан ошхоналар фаолиятига оид кўплаб шикоятлар мавжудлиги, таомларни узоқ вақт кутиб қолиш ҳамда сантария ҳолати мутлақо талабга жавоб бермаслиги каби салбий жараёнлар аниқлаган[9]. Энг ачинарлиси, депутатлар томонидан кузатув мобайнида кўплаб ошхоналарда қошиқни йўқлиги натижасида мижозлар таомларни қўлларида тановвул қилаётганликлари маълум бўлган. Айниқса, № 3 ошхонада, юқоридаги каби ҳолат мавжуд бўлиб, ошхонадаги 84 та стол учун жами 18 та тарелка мавжуд бўлган. Шунингдек мижозлар таомларни соатлаб кутиб қолиши, тартиб-интизом умуман йўқлиги аниқланган[10].

XX асрнинг 60-йилларига келиб, ҳудудларда кўплаб умумий овқатланиш муассасалари барпо этилди. Хусусан, 1966 йил бошларида республикадаги умумий овқатланиш корхоналаридаги ўриндиқлар сони 270 мингтани ташкил қилар эди. Бу кўрсаткич 1968 йил 1 июл ҳолатида 313 мингтани ташкил этди ёки 2,5 йилга 43 мингтага ўсди (режа бўйича 2,5 йилга ўриндиқлар сони 37,4 мингтага ошиши белгиланган эди). Ўтган даврда Тошкент шаҳридаги трактор йиғув заводи қошида 280 ўринли, электрон техника заводида 100 ўринли ошхоналар очилди, шунингдек 270 ўринли “Россия” ресторани, 650 ўринли “Гулистон” ресторани, Фарғонада 140 ўринли “Баҳор” ресторани, Самарқандда 100 ўринли “Светлана” кафеси ҳамда бир қатор ўқув юртларида ошхоналар ташкил этилди. Аммо, Тошкент, Андижон, Наманган, Хоразм ва бошқа айрим вилоятлардаги шаҳарларда ўтган йиллар мобайнида уй-жой қурилишига оид 5 фоиз ажратилган маблағ чегирмаси асосида умумий овқатланиш корхоналари очилмаган[11].

Андижон шаҳрида 1967 йилда ошхона, ресторан, кафе ва бошқа овқатланиш муассасаларини кенгайтириш режаси 32 фоизга бажарилди. Вилоятдаги қатор саноат корхоналарида, ўқув юртларда ошхоналар ҳамон ташкил этилмаган эди. Шунингдек, умумий овқатланиш муассасаларида таомларнинг тури кам бўлиб, кўплаб муассасаларда таомларнинг сифати паст даражада эди[12].

Тадқиқот методологияси. Бу борада, шу даврга оид ўтказилган тадқиқотлар муҳим аҳамият касб этади. Жумладан: сўров ўтказилган кишилардан 48,1 фоизи умумий овқатланиш тизимидан ҳар кун фойдаланишларини, 15,5 фоизи алоҳида ҳолларда, 7 фоизи умуман фойдаланмасликларини, 11,2 фоизи эса ошхона, кафе ва ресторанлар хизматидан дам олиш кунлари фойдаланишларини маълум қилишган. Шунингдек, ушбу тадқиқотда 24 фоиз иштирок этганлар ўз ташкилотларидаги ошхоналарда эмас, балки очиқ турдаги ошхоналардан фойдаланишларини, иш жойи ва яшаш жойидаги ошхоналардан фойдаланмасликлари сабаби сўралганда 64 фоиз сўровда қатнашганлар таомларнинг сифати пастлиги ҳамда қимматлигини баён этишган[6].

Бундан ташқари, яқин атрофдаги ошхонага пиёда боришга қанча вақт кетади деган саволга, сўров қилинган кишиларнинг 78 фоизи - 10 минутгача; 12,6 фоизи - 15 минутгача; 9,1 фоизи 15 минутдан ортиқ вақт кетишини маълум қилишган (асосан очиқ турдаги ошхона ва кафелардан фойдаланувчилар). Умумий овқатланиш тизими фаолиятини яхшилаш бўйича иштирокчилар томонидан таклифлар киритилган. Умумий овқатланиш муассасаларида таом сифатини яхшилаш ҳамда калорияни оширишни 39,7 фоизи иштирокчи таклиф этган бўлса; 23,0 фоизи иштирокчи таомлар нархини туширишни; 13,1 фоизи таомлар ассортиментини кенгайтиришни; 7,3фоизи муассасаларни санитария ҳолатини ва хизмат кўрсатишни яхшилашликни; 3,2 фоизи диета таомларини ташкил этишни; 4,9 фоизи бошқа таклифлар ҳамда 8,8 фоизи даъволар йўқлигини маълум қилишган[4].

1966-1973 йилларда Ўзбекистонда ресторан, кафе, ошхона ва бошқа овқатланиш муассасаларининг миқдори 3.778 тага ошди. Ўтган даврда Тошкент шаҳрида республикада йирик ҳисобланган 650 ўринли “Гулистон” ресторани, Чкалов номи авио заводи қошида 500 ўринли “Пилот” кафеси, 400 ўринли “Чилонзор” ресторани, трикотаж фирмаси таркибида 200 ўринли ошхоналар, электр кабелли ишлаб чиқарувчи заводда 250 ўринли ошхона, Самарқандда 250 ўринли “Юбилей” ресторани, 350 ўринли “Табассум” кафеси, Нукус шаҳрида ёзда 500 ўринли ва қишда 350 ўринли кафе, Андижон шаҳрида 400 ўринли кафе ва кўплаб бошқа овқатланиш муассасалари барпо этилди.

Аҳолининг ўсиб ва ҳар томонлама камол топишида, ривожланишида атроф-муҳит омиллари билан бир қаторда, сифатли овқатланиш тартиби ҳам катта аҳамиятга эга. Ёшига, жинсига, иш фаолияти ва саломатлик ҳолатига мос равишда овқатланиш тартиби нафақат ёшларга, балки катта ёшдагиларнинг ҳам ишлаш қобилияти ва саломатлик ҳолатига ижобий таъмир кўрсатади[6].

Бу борада фикримизни давом эттирсак, республикадаги олий ва ўрта махсус ўқув юртларида жумладан, Тошкент темир йўл транспорти муҳандислари институтида, педагогика институтида, рус тили ва адабиёти институтида ҳамда Фарғона политехника институтида -100 ўринли, СамДУ да -250 ўринли ва бошқа ўқув юртларида овқатланиш масканлари барпо этилиши натижасида, ўриндиклар сони 4790 тага ошди. Лекин, 1000 нафар талабага меъёр бўйича 180 ўриндик эмас, балки 98 та тўғри келар эди. Умумтаълим мактабларида эса ўтган 8 йил мобайнида ошхона ва буфетлардаги ўриндиклар сони 59.641 тага ошди. Аммо, 1000 нафар ўқувчига ошхонадаги ўриндиклар сони 40,7 фоизини ташкил этар эди[17].

1976-1980 йилларда талабалар ошхонаси тизими 6,5 минг ўриндикка кўпайган. Шунингдек, Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Қўқон ва Андижон шаҳарларида янгича замонавий лойиҳадаги ошхоналар фойдаланишга топширилган. Лекин, республикада 1000 нафар талабага белгиланган меъёр асосида 200 ўриндик ўрнига 118 та тўғри келаётганлиги, Қашқадарё вилоятида 95 та ўриндик, Хоразм вилоятида- 83 та ўриндик, ҚҚАССРда -81 та ўриндик тўғри келган. Олий ва ўрта махсус ўқув юртларида ошхоналарни ташкил этилмаганлиги натижасида талабалар ўқув юрти худудидан ташқарида бўлган жамоат

ошхоналарида нисбатан қиммат нархларга овқатланишга мажбур бўлишган. Шунингдек, кўплаб ўқув юртлиридаги ошхоналарда санитария қоидаларига амал қилмаслик ва биноларни фаолият учун ноқулайлиги яъни ошхонага мўлжалланмаганлиги аниқланган. Савдо корхоналари ўқув юрти раҳбарияти билан ҳамкорликда ошхоналарни иссиқ овқатлар, буфет маҳсулотлари билан таъминлаш, моддий-техник базасини яхшилаш, кенгайтириш ва таъмирлаш борасида тегишли ишларни олиб боришмаган. Бундан ташқари, бир қанча ошхона ва буфетларда мижозларга нисбатан муомила маданияти паст даражада бўлганлиги, овқатларни тайёрлашда озик-овқат маҳсулотларини керакли микдорда қўшилмаганлиги (Самарқанд педагогика институти, Андижон пахта тозалаш институти, ҳисоб-бухгалтерия, қурилиш техникуми, Ангрен педагогика институти, Тошкент хореография ўқув юрти, транспорт институти), мижозларга овқат нархини ошириб айтиш (Андижон пахта тозалаш институти, тиббиёт институти, Тошкент тиббиёт институти, Самарқанд педагогика институти ва бир қатор бошқа ўқув юртлар) каби ҳолатлар маълум бўлган. Шунингдек, Самарқанд шаҳридаги Архитектура- қурилиш, кооператив институтлари, Янгийўлдаги озик-овқат саноати техникуми, Чирчиқ шаҳридаги паррандачилик, Фарғонадаги политехникум, Қўқондаги коммунал техникум, Тошкентдаги тиббиёт, технология ва гидромелиорация техникумлар, Андижондаги тиббиёт институт, ҳисоб-бухгалтерия техникумларида овқатлардаги калория миқдори 15-45 гача пасайиб кетганлиги аниқланган. Бактериологик текширувлар натижасида Андижон шаҳридаги 9 та талабалар ошхонасида, Самарқанд, Қўқон, Фарғона ва Тошкент шаҳарларида ўқув юртлари ошхонасида ошқозон-ичак таёқчасимон микроблари борлиги маълум бўлган. Талабалар учун диета асосида овқатланиш тизимини ташкил этиш ва ривожлантириш ишларига ҳам етарли эътибор қаратилмаган[15].

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Совет ҳукуматининг миллий кадрларга зид муносабатлари соа фаолиятида ам қўзга ташланади. Чунончи, Ўзбекистон Савдо вазирлиги 1985 йилдаги йиғилишларида диний байрам кунларида республикадаги бир қанча савдо ва умумий овқатланиш корхоналарида ундан тайёрланадиган таомлар ҳамда қандолат маҳсулотларини тайёрлаш ва сотиш ишлари амалга оширилаётганлиги қаттиқ танқид қилинган. Йиғилишда ҳайъат аъзолари томонидан барча савдо ва умумий овқатланиш корхоналарида келгусида бундай байрам тимсолини англаувчи таомларни сотиб олиш, тайёрлаш ҳамда аҳолига сотиш таъқиқланиши келишиб олинган[16].

Ўша даврда Ўзбекистон ССРда умумий овқатланиш тизимида моддий-техник база жуда етишмас эди. Кўп йиллар мобайнида республикадаги мактабларни ошхоналар билан таъминланиши совет мамлакати бўйича жуда орқада бўлиб, ҳаттоки белгиланган меъёрдан 2 баробар паст эди. Чунончи, республикадаги 558 та мактабда овқатланиш хонаси йўқ эди, ошхоналари мавжуд бўлган барча мактаблардан яримдан кўпроғида ошхоналар ва буфетлар фаолияти учун номутаносиб биноларда жойлашган. Бундан ташқари, олий ва ўрта махсус ўқув юрти, касбий техникумлар талабаларини овқатланиш тизими билан таъминлашда 30 минг атрофида ўринли ошхоналар етишмас эди. Шунингдек, 970 дан ортиқ ишлаб чиқариш корхоналарида ошхона ва буфетлар ҳанузга қадар ташкил этилмаганди. Республикада 2 мингдан зиёд ярим маҳсулотларни сотадиган магазинлар ва тайёр массалиқлар бўлимлари етишмас эди[13].

Таъкидлаб ўтиш лозим, агросаноат корхоналари томонидан умумий овқатланиш тизимини ярим маҳсулотлар билан қониқарсиз даражада таъминланган. Ярим маҳсулот сифатида ошхоналарга 17 фоизи гўшт, 46 фоизи балиқ маҳсулотлари таъминланган, тозаланган картофель ва сабзавотлар келтирилмаган. Шу ўринда қайд этиш жоиз, ярим маҳсулотларни келтирилмаслигида, асосий сабаблардан бири ярим маҳсулотларга нарх 20 йил илгари белгиланган ва ҳанузга қадар шу нарх асосида ҳисоб ишлари олиб борилган. Яъни соддароқ қилиб айтилса, бу нарх ўша даврга тўғри келмаган, иқтисодий қизиқиш йўқ. 80 фоизи турдаги ярим маҳсулотлар таъминоти зарарга ишлаш бўлиб қолган[13].

1980 йилларни иккинчи ярмида республикадаги кўплаб умумий овқатланиш муассасалари ўз фаолиятларида янги хизмат кўрсатиш турларини йўлга қўйдилар. Биргина Самарқанд шаҳри мисолида, 2 та гриль-бар, бетербродхона, куймоқхона, қандолатчилик-

кафеси, 10 та пончик пиширувчи автомат (ёгда кўпчиб пишадиган кулча), қиш мавсумига мўлжалланган 3 та музқаймоқ кафеси ҳамда Катта кўрғонда 2 та тайёр массалиқлар магазини ташкил этилган [8].

Шу даврда шаҳар ва қишлоққа нисбатан олиб борилган сиёсатда социал мақсадларга иккинчи-учинчи даражада аҳамият бериб келинди. Аҳолининг турмуш фаровонлигини оширишга қолдиқ принципи асосида ёндошилди [5]. Катта табиий ва моддий бойликларга эга республика аҳолисининг турмуш даражаси Иттифок республикалари орасида энг охириги ўринларга тушиб қолди [5].

Бироқ, соҳани ривожлантириш ҳамда мавжуд муаммоларни бартараф этишда умумий овқатланишнинг ривожланиш истиқболлари уни савдо тизими ва ташкилий бирлашмалардан аҳолида тармоқ сифатида шакллантириш объекти зарурат эканлиги масаласи ҳам таклиф этилади [2].

Умумий овқатланиш корхоналарида ишлаётган ходимларга ишлаш ва яшаш учун етарли шарт-шароитлар яратилмаганлиги, меҳнат таътилларини ўз вақтида берилмаслиги, иш вақтини меъёрига амал қилмаслик ҳамда шу каби қатор сабаблар натижасида кадрлар кўнимсизлиги катта кўрсаткичларни ташкил қилар эди. Жумладан. Тошкент ресторанлар трестида кадрлар кўнимсизлиги 21 фоизини ташкил этган, ишдан бўшаганларни 70 фоиздан ортиғи ўз хоҳишига кўра ишлаш ниятлари йўқлигини маълум қилишган [15].

Соҳада мавжуд муаммолардан бири, олий ва ўрта-махсус маълумотга эга мутахассислар масаласи бўлиб, 100 та ишлаб чиқариш мудиридан 8 таси инженер ва 45 таси техник-технологлар бўлса, деярли ярми тегишли махсус маълумотга эга бўлмаган. Бу борада ресторан, ошхона, кафе ва бошқа умумий овқатланиш корхоналари директорларининг 18 фоиздан ортиғида махсус маълумот мавжуд эмас эди [2].

Хулоса ва таклифлар. Хулоса тариқасида айтиш жоизки, совет ҳукумати даврида Ўзбекистонда умумий овқатланиш тизимини ривожлантириш, янги муассасалар барпо этиш, бу борада хизмат кўрсатиш турини ҳам ошириш борасида бир қатор тадбирлар амалга оширилди. Соҳага оид ҳукумат томонидан режалар белгиланди. Аммо, ушбу режаларни амалга ошириш жараёнида қатор мавжуд ва аниқланган муаммоларни бартараф этишга жойларда эътиборсизлик билан ёндошилди. Бу борада, тадқиқотлар ўтказилди. Ҳолатлар эса, ўз ўрнида йиллар мобайнида аҳолининг соҳа вакиллари фаолиятига нисбатан ўринли эътирози келиб чиқишига ҳамда эҳтиёжнинг сақланиб қолишида кўзга ташланди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Бешимов Р. Победа культурной революции в кишлаках Узбекистана (1933-1941 года) По материалам Бухарской и Самаркандской областей. Дисс... канд. ист. наук –Ташкент. 1963. – С. 180.
2. Бозоров Н., Шапошников Ф. Умумий овқатланиш системасини бошқаришни такомиллаштириш. –Тошкент: Меҳнат, 1986. –Б. 15.
3. Илющенко Д.В. Культура общепита в 1970-х и 1980-х годах: достижения и проблемы.// Вестник МГУКИ. 2015. №2 (64). – С. 97.
4. Отажонов И.О. Ҳозирги тараққиёт даврида талабалар овқатланишини гигиеник асослаш. Тиббиёт фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун диссертацияси. –Тошкент, 2011. –Б. 4.145.
5. Рамазанов И.Р. Шаҳар билан қишлоқ аҳолисининг социал ҳаёт шароитларини яқинлаштириш муаммолари. Фалсафа фанлари доктори илмий даражасини олиш учун диссертацияси. –Тошкент, 1992. –Б. 4.
6. Шадиев Р.Х. Сфера обслуживания и уровень жизни населения. -Ташкент:Узбекистан. 1974. –С.144-
7. СВДА, 1647-фонд, 1-рўйхат, 19-иш, 38- варақ.
8. СВДА, 26- фонд, 1-рўйхат, 5423-иш, 62- варақ.
9. СВДА, 1647-фонд, 1-рўйхат, 997-иш, 11-13- варақлар.
10. СВДА, 1647-фонд, 1-рўйхат, 997-иш, 13-14- варақлар.
11. Ўз МА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 298-иш, 1- варақ.
12. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 298-иш, 25- варақ.
13. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 2531-иш, 16-варақ.
14. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 532-иш, 63- варақ.
15. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 1576-иш, 171- варақ.
16. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 2196-иш, 131-135- варақлар.
17. Ўз МА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 922-иш, 36- варақ.